

Selçuk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi

Denetim No.

12436

Tasnif No.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ARAPÇAYA YÖNELTİLEN BAZI ELEŞTİRİLER

Doç. Dr. İbrahim SARMIŞ (*)

Arapça, Arap milletinin dili olduğu kadar Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin dili olması itibarıyla bütün müslümanlar için büyük bir önem taşımaktadır. Zira bütün müslümanları direkt İslamla bağlayan en büyük bağlardan biridir. Bunun için bütün müslümanlar nazarında Arapçanın ayrı bir önemi bulunmaktadır.

Arapçaya zaman zaman birtakım eleştirilerin yöneltildiğini müşahade ediyoruz. Bu eleştiriler geçmişte olduğu gibi zamanımızda da yapılmaktadır. Bunların bir kısmı iyi niyetlere dayanmakta ve Arapçanın bir dil olarak daha iyi öğretilmesi, öğrenilmesi ve yayılıp güçlenmesi amacına yönelik bulunmaktadır. Şüphe yok ki her dil gibi Arapçanın da bu nevi eleştirilere ihtiyacı vardır ve yapılması gerekmektedir. Nitekim Kutrub lakabıyla meşhur Muhammed İbn el-Mustenir ve daha sonra İbn Madda başta olmak üzere daha ilk asırlarda bazı kişiler tarafından bu nevi eleştiriler yapılmış ve Arapça'da birtakım düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bunların yönelttikleri eleştirilere daha o zamandan ez-Zecaci gibi alimler cevaplarını vermiş ve kritiklerini yapmışlardır.

Bunun yanında, Arapçanın İslam dini ve kültürü için sahip olduğu büyük ehemmiyetin farkında olan birtakım kişi ve çevreler tarafından da ona haksız sayılabilecek birçok eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştirilerin ondokuzuncu ve yirminci asırlarda artan bir tempo ile çoğaldığı ve yıkıcı denebilecek ölçülere vardığı müşahade edilmektedir. Bu eleştirilerin çoğunun bilhassa misyonerler, sömürgeciler ve oryantalistlerle onların dümeninde giden azınlıklardan bazı kişiler tarafından yöneltilmiş olması dikkati çekmektedir. Bu nevi eleştirilerin çoğunun iyi niyetten kaynaklandığı ve hayırlı maksatlar için yöneltilildiğini kabul etmek mümkün değildir. Bu eleştiriler şiirden nahve, harflerden iraba, konuşmadan belaga'ya kadar Arapçanın bütün alanlarını kapsadığını görüyoruz.

Mesela, bakarsınız Dr. Taşa Hüseyin, Arapça kültürün hemen en eski kaynağı ve belgesi durumundaki cahiliyye şiirini boy hedefi yapar ve İslamın gelişinden sonra uydurulduğunu söyler.

(*) S. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Bir bakarsınız, Dr. İbrahim Mustafa, Dr. Abdurrahman Eyyub gibi kişiler çıkar ve nahiv denilen gramer kaidelerinin Latince'den veya eski Yunanca'dan alındığını söyler.

Bir bakarsınız, Dr. İbrahim Enis, Dr. Enis Fariha, Dr. Louis Avad gibi kişiler çıkar ve dünya dilleri arasında Arapçanın hem meziyeti hem de iftihar vesilesi olan ırabın Arap diliyle ilgisi bulunmadığı, cümlede manaların belirlenmesinde rolünün olmadığı ve nahivciler tarafından uydurulduğu iddiasını ortaya atar.

Yine bakarsınız, Abdulaziz Fehmi ve Fransa'nın sömürge işlerinde müsteşarlığını yapan meşhur oryantalist Louis Massignon gibileri çıkar ve dil olarak Arapçanın demode olduğu, medeniyeti ve teknolojiyi ifade etmeye yeterli olmadığı, müslüman Araplar bu dili kullandıkları için geri kaldıkları iddiasını ortaya atar. Onun yerine Avrupa dillerinden birini veya Latin harflerini almalarının daha iyi olacağını tavsiye eder. Çöküş döneminde bu iddiaların İslâm âleminde nasıl yankılar yaptığı bilinen bir gerçektir.

Yine bakarsınız, William Wilcocks, Wilhelm Spita, başkadı Wilmore, Said Akl, Dr. Enis Fariha, Dr. İbrahim Enis, Şukrî el-Hôrî, Hôrî Marun Gusn, Rafael Nahle, Tannûs eş-Şidyâk, İsa Ma'luf, Andsoldriyo Lebib el-Misrî, Louis Jack, Edward Elaser, İtalyan oryantalist Nillino, papaz Cebrail gibileri çıkar ve fasih Arapçanın işlevini yitirdiğini, onun yerine her Arap memleketinde halkın konuştuğu avamcanın dil olarak benimsenmesi gerektiğini, bunun Araplar için daha iyi olacağını iddia eder.

Yine bakarsınız Selame Musa, Kasım Emin, Mahmud Teymur ve Hôrî Marûn Gusn gibi kişiler çıkar ve Arapçanın ıslaha muhtaç olduğu, klasik birçok unsurunun atılması gerektiğini savunur.

Yine bakarsınız, Dr. Emin el-Hûlî gibi kişiler çıkar ve Arapçanın feshatla belağatini avamca üzerinde uygulamaya çağırır ve bunun öncülüğünü yapar.

Bu şekilde, uzun müddet Arapçanın birtakım kişi ve çevreler tarafından parsellenip eleştiri ve saldırılara boyhedefi yapıldığını görüyoruz. Çok yönlü ve yapıcı olmaktan çok yıkıcı olan bu eleştirilerin fasih Arapçayı devredışı bırakmayı, dolayısıyla başta Arapların olmak üzere bütün müslümanların Arapça bağıyla direkt Kur'an ve İslam kültürü ile yüzyüze gelmelerini engellemeğe yönelik olduğu söylenebilir. Zira bütün bunların Kur'an dili fasih Arapçaya hizmet amacına yönelik olmadığı açıktır. Yoksa kısa bir zaman dilimi içinde şiire, ıraba, nahve, belağata ve harflere varıncaya kadar Arapçanın hemen her yönünü hedef alan bu eleştirilerin Arapçaya hizmet için yöneltildiğini düşünmek kolay olmasa gerekir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, eleştirilerin bir kısmının Arapçanın da-

ha iyi öğretilmesi, öğrenilmesi, güçlenip yayılması amacına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bir kısmı da belirttiğimiz gibi, hiç de öyle görünmemektedir. Bu eleştirileri şöyle hülasa edebiliriz :

1 — Arapça muasır medeniyeti, bilim ve teknolojiyi ihata ve ifade etmeye yeterli değildir. Buna elverişli olmadığı gibi, çağdaş bilimlerin okutulmasına da elverişli değildir.

2 — Arapça dil kaideleri çok karmaşık ve zordur. Öğrenilmesi çok uzun zaman alır. Onun için bunların terkedilmesi lazımdır.

3 — Arapçanın imlası ve yazısı hem zor, hem de çok yer işgal etmektedir. Onun için bu harflerin terkedilmesi ve yerine Batının dillerinden alınması gerekir.

4 — Arapça uluslararası ilişkilerde ve kuruluşlarda resmi dil olmaya elverişli değildir. Zaten buralarda Batı dilleri kullanılmaktadır.

5 — Arapçada irabın terkedilmesi gerekir. Halkın rahat konuşup yazabilmesi ve okuyabilmesi için avamcanın dil olarak benimsenmesi lazımdır. Zaten manaların ortaya çıkmasında irabın bir rolü yoktur.

6 — Batının kullandıkları harfleri benimsemek gerekir. Böylece Batının fen ve tekniğini, kısaca medeniyetini tercüme etmeye veya Arapça ifade etmeye ihtiyaç kalmaz. Bilhassa telefon, radyo, televizyon, motor, makine gibi teknik terimler olduğu gibi alınmalıdır.

7 — Kılışık usul ve metodların terkedilmesi, ımlada, eğitim öğretimde modern usul ve metodların kullanılması, nahvin sadeleştirilip modern bir metodla sunulması gerekir (1).

- (1) Muhammed Hamese Abdullatif, el-Alametü'l-İrabiyye Beyne'l-Kadim ve'l-Hadis, 230 - 233; Enver el-Cundi, el-Fusha Luğatü'l-Kur'an, 111 - 112, 113, 127, 130, 135 - 140, 147, 169, eş-Suubiyye fi'l-Edebi'l-Arabî el-Hadis, 73 - 119, 216 - 227, Muallimetü'l-İslam, I/579 - 607, IV/482 - 483; Mazin el-Mubarek, Nahve Va'yin Luğavi, 9, 11 - 13, 22 - 23, 58 - 61, 105 - 106; Ömer ed-Desukî, fi'l-Edebi'l-Hadis, II/34, 180; İbrahim el-İbyari-Rıdvan İbrahim, Ezmetü't-Ta'biri'l-Edebi Beyne'l-Âmmiyye ve'l-Fushâ, 23 - 36, 39 - 42, 55 - 56, 60, 62, Muhammed Abdulhalik Azîma, en-Nahv Beyne't-Tecdid ve't-Taklîd, Mecelletü Kulliyeti'l-Luğati'l-Arabiyye ve'l-Ulumi'l-İctimaiyye, 168 - 169; Riyad Salih Cenzerli, Vakaiu Nedevati Talimi'l-Luğati'l-Arabiyye li Gayri'n-Nâtikin Bihâ, II/118 - 121; Muhammed Muhammed Hüseyin, Husunune Muheddede min ed-Dâhil, 78 - 81, 202 - 205, 212 - 219, 230 - 233; Ömer Feruh - Mustafa Hâlidî, et-Tebşir ve'l-İsti'mâr fi'l-Biladi'l-Arabiyye, 224-231; Ahmed Kuhayl, et-Tarîku İla Arabiyye Fusha Muyessere, Advâu's-Şeria, 477 - 478; Ahmed eş-Şarabasi, Yes'eluneka fi'd-Dini ve'l-Hayat, II/344-345, 557, -IV/374 - 376; Muhammed el-Behî, el-Fikru'l-İslami el-Hadis ve Sitatuhu bi'l-İsti'mari'l-Ğarbi, 460; Muhammed Celal Keşk, el-Ğazvu'l-Fikri, 188 - 209, Ahmed Râtîb Armûş, ez-Zeccaci'nin el-İzah fi İleli'n-Nahv, Önsöz, 1 - 2.

Bu eleştirilerden bazıları Arapçanın daha iyi öğretilip öğrenilmesi, güçlenip yayılması, gramer kaidelerinin modern metodlarla sunulması, imlada karşılaşılan zorlukların mümkün olduğu kadar giderilmesi gibi maksatlara yönelik bulunmaktadır. Bunun yanında eleştirilerden çoğunun Kur'an dili fasih Arapçanın gözardı edilmesi, nahiv ve irab kaidelerinin terkedilmesi, harflerinin yerine başka harflerin iktibas edilmesi, fasih Arapça yerine her Arap memleketinde konuşulan avamcının dil olarak kabul edilmesi ve neticede nesillerin başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere İslam kültür kaynaklarıyla bağlarının kesilmesi amacına yönelik olduğu söylenebilir. Şüphesiz bu nevi eleştiri sahiplerinin düşüncelerine katılmak mümkün değildir.

Bilindiği gibi, Arapçasız Kur'an ve Kur'an'sız fasih Arapça düşünüle-memektedir. Onun için Arapçanın şahsında zaman zaman İslama da saldırıların yöneltildiği müşahade edilmiştir (2). Çünkü emperyalizm biliyor ki toplumların bozulması ve kimliğini kaybetmesi önce din ve dilin zayıflaması ve nihayet yitirilmesiyle başlar. Dili sulandırılmış ve kaynaklarıyla bağları kesilmiş bir millet, köksüz ağaca benzer. En ufak bir rüzgâr karşısında yıkılmaya mahkum olur. Onun için emperyalizm girdiği yerlerde ve dolaylı olarak yönlendirdiği toplumlarda önce dini, sonra da dili zayıflatmaya veya yasaklamaya başlar. Böylece toplumu köklerinden kopardığı gibi kendi dilini öğretmek suretiyle de sempatizan kazanır ve kültürünü yayar. Bunu önliyecek şeylerin başında din ve dilin geldiğini çok iyi bilir (3).

Aslında Kur'an dili fasih Arapçaya karşı savaş daha Abbasiler zamanında Şuûbîlik hareketi şeklinde başlamıştır, denilebilir (4). O devirde

- (2) Fasih Arapça ile İslam arasındaki sıkı bağılılığı oryantalist Gaudefroy Demombynes şöyle dile getirmektedir: "Açıkça ifade edebiliriz ki dili Kur'an'ın diline daha çok yakın olan milletin kurum ve sistemleri de daha çok İslami olmaktadır. Bunların başında Arapça konuşan müslümanları zikredebiliriz." en-Nuzumu'l-İslamiyye, Ter. Dr. Fâysal es-Samir - Dr. Salih eş-Şemma', Beyrut 1961'den naklen Subhi es-Salih, Mealimu's-Şeriatil-İslamiyye, 83.
- (3) Mustafa Sadık er-Rafii, Vahyu'l-Kalem, III/33 - 37; Enver el-Cundi, eş-Şuubiyye fi'l-Edebi'l-Arabi el-Hadis, el-Fusha Luğatu'l-Kur'an, kitapları, Ali Tantavi, Fiker ve Mebahis, 179; Muhammed Muhammed Hüseyin, Husunune Muheddede, 210 - 211; Mazin el-Mubarek, Age., 30, 32 - 33; Riyaa Salih Cenzerli, Age., 168 - 169.
- (4) Şuubîlik, Arap soyunu ve Arabın değerlerini horlayan, yerine başka değerleri tervic eden akımdır. Bakınız. Ahmed Emin, Duha'l-İslam, I/53 - 60.

Ülkemizde de yukarıda sıralanan gerekçelere benzer gerekçelerle Arapçaya saldırılar uzun zaman sürmüştür. Son zamanlarda da Türkçenin mazi ile bağlarının kesilmesi ve İslamı çağrıştıracak kelimelerden ayıklanması dalgası bütün şiddetiyle estirilmektedir. Bunun en açık örneği, İslam büyüklerini çağrıştıracak Ahmed, Mehmed, Hasan, Hüseyin, Osman, Ömer

şuubilik hareketi lahın ve avamcanın yaygınlaştırılması, başka dillerin tervic edilmesi gibi yollarla Kur'an dili Arapçaya karşı mücadele ettiği gibi, son iki asırda da sömürgecilik ve misyonerlik Kur'an dili fasih Arapçaya karşı çok yönlü ve amansız bir savaşın içine girmiş bulunmaktadır. Günümüzde çağdaş şuubilerden başka misyonerler, birtakım oryantalist ve emperyalistlerin Kur'an dili Arapçaya karşı dolaylı bir işbirliği içinde buldukları müşahade edilmektedir.

Yöneltilen eleştirileri değerlendirme ve cevaplandırmaya geçmeden önce misyonerlerin, oryantalistlerle emperyalistlerin bu eleştirilerden amaçlarını kısaca belirtmek istiyoruz. Bilindiği gibi misyonerlerin eleştirileri daha çok dini amaçlarla yapılmaktadır. Bu amaçlarını şöyle sıralayabiliriz :

a — Müslüman Arapların ve hatta diğer müslümanların Kur'an ile dil bağıni kesmek ve İslamın kendilerine sağladığı mukavemet gücünü zayıflatmak yahut yoketmek. Dil bağıni kopardıktan sonra Müslüman Araplarla diğer müslümanlar arasında ortak Kur'an dili bağı da kesilmiş olmaktadır.

b — Yeni nesillerle ondört asırdan beri oluşan ve devam eden dil ve ona bağlı olan kültür bağıni kesmek, böylece onlar üzerinde kendi kültürel eğemenliğini sağlamak. Nesillerin temel İslam kaynaklarından İslamı doğrudan doğruya öğrenmesini engellemek.

c — Kur'an dili Arapçayı safdışı etmek ve yerine avamca denilen mahalli lehçeleri ikame etmek. Bu hedef misyonerliğin ve emperyalizmin ortak hedeflerinden sayılır. Çünkü dini ve dili farklı olan toplumları daha çok bölmek, sömürmek ve yıkmak kolay olmaktadır. Misyonerlerin bu çabalarını İslam aleminin muhtelif yerlerinde açtıkları okul ve üniversitelerde, kültür ve sanat merkezlerinde yoğunlaştırdıklarını, basın yolu ile bu çabalarını topluma yaydıklarını müşahade ediyoruz (5).

Emperyalistlerin ve oryantalistlerin Kur'an dili Arapçaya karşı çabalarına gelince;

gibi Arapça kökenli isimler yerine Orçun, İnalç, Özgün, Aykun, Okan, Serkan, Demir... gibi isimlerin tervic edilmesidir. Yine atılan bilim ve teknik pekçok isim ve terimin yerine batıdan alınan ve "loji" ile biten isim ve terimler alınmaktadır.

- (5) Ömer Ferruh - Mustafa Halidi, et-Tebşir ve'l-İsti'mar, 224; M. Muhammed Hüseyin, Husunune Muheddede, 231; Enver el-Cundi, el-Fusha Luğatu'l-Kur'an, 126 - 144, 147, 173, 183, Muallimetu'l-İslam, IV/482 - 483; Türki Râbih, Hicri Onbeşinci Asırda Arapça, İlim ve Sanat Dergisi, 85, Terc. Dr. Ahmed Turan Arslan, Dr. Nefüse Said'in Tarihu'd-Da'veti ile'l-Âmmiyye, 9'dan naklen; Abbas Mahmud el-Akkad, Rudûd ve Hudûd, 39 - 40.

Bu alanda her iki kesimin rolünün de misyonerlerin rolünden az olmadığını söyleyebiliriz. Arap âleminin hemen her tarafında Kur'an dili Arapçaya karşı yoğun bir savaş açtıkları bilinmektedir. Bu savaş Arapçanın bilim, kültür, eğitim ve yönetim hayatından uzaklaştırılması şeklinde kendini göstermiştir.

Kuzey Afrikadaki Arap ülkelerinde, mesela Fransız sömürgesi olan Fas, Tunus ve Cezayir'de Fransa Arapçaya karşı savaş açmış ve sözkonusu alanlardan uzaklaştırmıştır. Hatta avamca denilen halk lehçesi bile bu savaştan kurtulamamıştır. Fasih Arapça hayatın belli başlı alanlarında yasaklanmış, onun yerine Fransızca getirilmiştir. Ayrıca günlük konuşmalarda Arapça yerine Berberi lehçeleri teşvik edilmiştir.

Fasih Arapça yerine mahalli lehçelerin kullanılmasını Fransa hükümetinin sömürgelerle ilgili işlerde müsteşarlığını yapan oryantalist Louis Massignon'un tavsiye ettiği ve propagandasını yaptığı belirtilmektedir. Bu çağrısını Kuzey Afrika, Mısır, ve bilhassa Suriye ve Lübnan'da yaydığı bilinmektedir (6).

Uzun müddet İngiliz sömürgesi olan Mısır'da da İngiltere benzer politikayı izlemiştir. İlkokuldan üniversiteye kadar Arapçayı yasaklamış, onun yerine İngilizce eğitim öğretimi zorunlu kılmıştır. 1908 yılında ilkokullarda başlatılan İngilizce eğitim öğretim zorunluluğu 1912 yılında bütün ülkeye teşmil edilmiştir.

İngiltere, Mısır'da her sahada fasih Arapçaya karşı savaş açmıştır. Mısır halkına geri kalışlarının yegane sebebinin fasih Arapçaya bağlı kalmaları olduğunu telkin etmiştir. Kalkınmak için onu bırakıp avamcayı kullanmalarını ve Batının harflerini benimsemeleri gerektiğini ikna etmeğe çalışmıştır. Mesaisini bu işe ayıran elemanlarından William Wilcooks 1893 yılında Mısır halkına şöyle diyordu :

"Mısır halkında icadetme ruhu neden olmamıştır? İcad gücünün olmamasında en büyük sebep, okuma ve yazmada fasih Arapçayı kullanmış olmalarıdır. Başka milletlere uyararak anlatımda avamcanın kullanılmasını tavsiye ediyoruz." (7)

- (6) Türki Râbih, Age., 85, Müellifin et-Ta'limu'l-Kavmi ve's-Şahsiyyetu'l-Vataniyye, 93 - 96, kitabından naklen, Cezayir, 1975: Enver el-Cundi, Muallimetu'l-İslam, I/579 - 607, eş-Şuûbiyye fi'l-Edebi'l-Arabî el-Hadis, 222, el-Fusha Luğatu'l-Kur'an, 115 - 116, 124 - 125; Ömer Ferruh - Mustafa Hâlidî, Age., 224, Arap dünyasında Arapçanın varlığına karşı çıkmamakla beraber öğretimin bir yabancı dile yapılmasını tavsiye edenler arasında papaz Henry Lammens, Wilmour, Brockelmann gibi oryantalistler sayılmaktadır. Bkz. Enver el-Cundi, el-Fusha Luğatu'l-Kur'an, 111 - 169 sayfaları arasında.
- (7) Ömer ed-Desûki, fi'l-Edebi'l-Hadis, II/40; Mazin el-Mubarek, Age., 60; Enver el-Cudi, el-Fusha Luğatu'l-Kur'an, 111 - 115, 126 - 128.

Aynı kişi, İngiltere'nin vaktiyle Latince'yi bıraktığı için ilerlediğini söyleyerek örnek de vermiştir. Suriye, Mısır, Kuzey Afrika ve Malta'nın Arapça değil, Fenike dili, yani (Punic) konuştuğunu anlatmak için bir de kitap yazmıştır (8).

İngiltere, devlet kuruluşlarında ve ellerinde bulundurduğu bütün şirket ve müesseselerde görev alabilmek için İngilizce bilmeyi şart koşmuş ve görevlilerine mecburi kılmıştır. Vatandaşlar ister istemez bir kuruluşta görev alabilmek için İngilizceye yönelmiş ve çocuklarını İngilizce tedarikat yapan okullara göndermek zorunda kalmıştır. Bu şekilde İngiltere Mısır'da fasih Arapçayı yoketmek için her yola başvurmuştur (9).

Arapçaya eleştiri ve itirazların bir kısmı da emperyalizmin şahsiyetlerini zayıflattığı ve kültürü ile beslediği yerli bir takım kişiler tarafından yapılmıştır. Bunlar Batıcılar ve kimi komünistlerden oluşmaktadırlar. Komünistlerin temelde dine ve özellikle İslama düşmanlıkları bilinmektedir. Bunlar manevi ve ilahi olan her şeye karşı çıktıkları gibi Kur'an'ın dili fasih Arapçaya da karşı çıkmış ve gözden düşürmeye çalışmışlardır. İnancı ve dinleri inkâr ettikleri, her türlü mükemmelliğe ve bolluğa karşı çıktıkları ve hedefleri yoksullukta eşitlik oldukları için mükemmel olan fasih Arapça'ya da karşı çıkmışlardır. Çünkü biliyorlar ki Kur'an dili Arapçayı yok etmekle İslama büyük bir darbe indirmiş olacaktırlar (10).

Mesela Naimâ el-Eyyûbi adlı Mısır'lı bir öğretim üyesi fasih Arapçayı düğün, tören ve bayramlarda giyilen elbiseye benzeterek bu âdetin bırakılmasını ve yerine günlük elbiseye benzettiği avamcanın kullanılması-

- (8) Wilcocks'un kitabının İngilizce orijinal adı şudur: "Syria, Egypt, North Africa and Malta Speak Punic not Arabic." Kitap 1926 yılında yayınlanmıştır. Punic dili, Kartaca'da Maltalıların konuştuğu dil olarak bilinir. Mahiyeti ve hususiyetleri hakkında geniş bilgi için bakınız. Ali Abdulvahid Vafi, Fıkhu'l-Luğa, 42 - 44, 161 - 163; Enver el-Cundi, el-Fuşha Luğatu'l-Kur'an, 128, 129, 170.

Nitekim Arapça düşmanlığının çok yaygınlaştığı o dönemde Türkiye'de de bir müellif, belki de Wilcocks'tan esinlenerek, buna benzer başka bir iddia ortaya atmış ve şöyle demiştir: "Bugün Maltızca (Malta dili) nasıl Arap dilinin tasrif kalıbına girmiş melez bir İtalyancayı andırıyorsa, katıksız ve fasih sanılan eski Arapça da aynı o kalıba girmiş bir Türkçe'den başka görünmemektedir." Prof. Naim Hazım Onat, Arapça'nın Türk Diliyle Kuruluşu, I/13, Maarif Basımevi, İstanbul 1944. Müellif bu iddiasını ispatlamak için de bin dereden su getirerek iki ciltlik kitap yazmıştır.

- (9) Geniş bilgi için bkz. Ömer ed-Desuki, Age., II/18, 25, 34, 35, 38, 39 - 41, 48; Mazin el-Mubarek, Age., 10, 27 - 28; Muhammed el-Behî, Age., 460; M. Muhammed Hüseyin, el-İslam ve'l-Hadaratu'l-Ğarbiyye, 211-241; İngiltere Hint kıtasında ve Afrika'da aynı politikayı izlemiştir. Bkz. Enver el-Cundi, el-Fuşha Luğatu'l-Kur'an, 106, 108, 119, 124.
- (10) Abbas Mahmud el-Akkad, Rudud ve Hudud, 39 - 40.

nı tavsiye etmektedir. Yine fakirlerle konuşurken fasih Arapça konuşmanın ona hakaret ve alay etmek olduğunu, anladığı avamca ile konuşmanın fakir durumuna daha münasip düşeceğini söylemektedir (11).

Bütün bu saldırı ve engellemelere, sömürgeciliğin benliklerini zayıflattığı kişilerin yaptıkları saldırı ve eleştirilere rağmen, fasih Arapça bü-ründüğü Kur'an zirhi ve ondört asırlık İslam kültürü sayesinde mukavemet göstermiş ve başarı ile bu mücadeleden çıkmış görünmektedir. İlim ve medeniyet dili olarak layık olduğu yeri almak için gösterilen çabaların başarılı olduğu söylenebilir.

Bu girişten sonra önemli gördüğümüz eleştirilerden Arapçanın dil olarak yeterliliği ve medeniyet için elverişliliği, ihtisar özellikleri ve nahiv konuları üzerinde durmak istiyoruz.

I — ARAPÇANIN YETERLİLİĞİ VE MEDENİYET İÇİN ELVERİŞLİLİĞİ

Gerçek şu ki, Arapça Sam'i dillerin en mükemmelidir. Bu dilleri inceliyenler bunu itiraf etmektedir. Sâmi dillerinden ne İbranice, ne Ârâmice, ne de bir başkası onunla boy ölçüşebilir. Dünyanın da en mükemmel dillerindendir. Büyük esnekliği ve iştikak zenginliğiyle Avrupa dillerinden de daha büyük olduğunu söyleyebiliriz. Arapça bir kelimededen muhtelif manalar için yapılan iştikak, Avrupalı her hangi bir dilden belirli manalar için yapılan istikakla karşılaştırıldığında Arapçanın çok daha zengin ve büyük olduğu görülür. Arapçada iştikak zenginliğine dair **ضرب**

kelimesinden yapılan iştikaklara bakalım.

ضرب — **يضرب** — **اضرب** — **ضارب** — **مضروب** kelimesinden **ضرب** kelimeleri türetilmiştir. Vuruş âletine de **مضرب** ve **مضراب** adı verilmiştir. Karşı koydu ve güçlülere dayandı manasında **ضريبة** hareket etti ve dalgalandı manasında **تضرب** ve **اضطرب** **حديث** **مضطرب** tabirleri kullanılmış, kılıçla vurulmuş manasında kullanılan **مضاربة** kelimesi vergi manasında da kullanılmıştır.

Sermaye veya emek ortaklığı için **مضارب** ve **ضاربه**

Bütün bunlar iştikak ve mecaz bakımından Arapçanın zenginliğini gösteren okyanustan birkaç damıdır. Bu alanda başka bir dilin onunla yarışabileceğini söylemek kolay olmasa gerektir. Bunun dışında Kalb, naht ve ibdal gibi vusatini ve esnekliğini gösterecek birçok özellikleri daha vardır ki burada izah etmek mümkün değildir (13).

Bu eşsiz esneklik, bu iştikak, mecaz, kalb, ibdal ve naht gibi hususiyetler Arapçanın Kur'an ve Hadis'in dili olmasını, ihtiva ettikleri en üstün ve en yüce manaları, yeni getirdikleri ve cahiliyye devrinde Arapların şahit olmadıkları dini, ictimai ve teşriî tabirleri ifade etmesini sağlamıştır. Nitekim daha sonra İran, Bizans, Hint ve Eski Yunanlılardan nakledilen ilimleri hiç sıkıntı çekmeden ifade edebilmiştir. Abbasi devrinin başından itibaren geçen otuz yıl içinde bütün bu kültürlerin hülasası Arapça olarak tedvin edilmiştir.

Daha önce matematik, mühendislik ve tıp bilimlerinden, Aristo mantık ve felsefesinden habersiz olan Araplar, kısa zamanda Öklides'in nazariyelerini, Hintlilerin trigonometri ve geometrisini, Aristo'nun metafiziğini, Batlamyus'un astronomi nazariyelerini, Calinos'un tıbbını, Kısra'nın siyasetini en ince ayrıntılarına kadar Arapça ifade etmeye başladılar. Arapçanın sahip olduğu hayatîyet, esneklik ve tekamül olmasaydı elbette bütün bunlar mümkün olmazdı (14).

Bütün bunlardan sonra şunu vurgulayarak belirtelim ki diğer milletler arasında Arapların muhtelif yön ve şekilleriyle bütün hayatı kelimelelere en mükemmel şekilde döküp sığdırabildikleri ve bu kelimelerden en zengin dili meydana getirdikleri söylenebilir. Yine belirtelim ki Arapça nağmeleriyle, sesleriyle, makam ve resimleriyle bütün güzel sanatları en mükemmel şekilde ifade edebilmiştir (15).

tirilerek bu kadar az harflerle bu sayıda çok kelime elde edebilen bir dilin yetersizlik, kısırlık ve donukluk gibi sıfatlarla nitelenmesi mümkün değildir. Bu misal Arapçada irabın ve hareketin de önemini açıkça göstermektedir.

- (13) Arapça'da büyük ve küçük iştikak, kalb, ibdal, naht, teradüf, iştirak ve ez-dad hakkında fazla bilgi için bkz. Subhi es-Salih, Fıkhu'l-Luğa, 173 - 313; Selasetu Küttüb fi'l-Ez-dad, (Asmai, Sicistâni, İbnu's-Sikkit) kitabı, Beyrut, 1913 tarihli basımdan ofset, tah. Dr. August Haffner, Ali Abdulvahid Vafi, Fıkhu'l-Luğa, 175 - 198, 276 - 279, Enver el-Cundi, el-Fusha, 12 - 13, 17, Emil-Bedi Yakub, Fıkhu'l-Luğa, 172 - 210.
- (14) Ahmed Emin, Duha'l-İslam, I/289 - 291; Riyad Salih Cenzerli, Vakaiu Nedevati Talimi'l-Luğati'l-Arabiyye li Gayri'n-Nâtikin Biha, II/118 - 119, Enver el-Cudi, el-Fusha Luğatu'l-Kur'an, 14 - 15; İbrahim el-İbyari - Ridvan İbrahim, Age., 73 - 74.
- (15) Ali Abdulvahid Vafi, Fıkhu'l-Luğa, 244 - 250. Bu konuda fazla bilgi için bkz. Seyyid Kutub, et-Tasviru'l-Fenni fi'l-Kur'an, Meşahidu'l-Kiyame fi'l-Kur'an, kitapları.

Bu gerçeği oryantalist Nöldeke ne güzel ifade etmektedir: "Manevi araştırma için Arapçanın elverişli olmadığını ve bu konuda fakir olduğunu sanmak yaygın bir yanlışlıktır. Aksine, eski felsefeyi ve önceliklerin hikmet esaslarını ifade etmek için Arapçanın sahip olduğu imkana başka bir dilin sahip olduğunu söylememiz imkansızdır." (16).

Musikinin muhtelif makam ve nağmelerini Arap şîri aruz ve ölçülerinde engüzel şekilde görmek mümkündür.

Tasvirî arap beyanını bu dil en güzel ve ayrıntılarıyla ifade etmiştir. Gayet hünerli ve bütün inceliklerine kadar gölgelerini, çizgilerini bir dahî ustalığıyla çizen sanatkârın çizdiği resimden daha mükemmelini anlatım tablolarıyla çizmektedir.

Heykeltıraşlığın yerini Arapça belâğati gayet mükemmel bir şekilde doldurmaktadır. Kelimelerde bütün çizgi, renk ve boyalarıyla dîmdîk ayakta duran kişilikler meydana getirmektedir. Kelime içinde bunun ayrı bir yeri ve önemi vardır.

Arap belâğat ve beyanında kelimeler şahısların yerine kaim olarak bir sahne oluşturmaktadır. Bu sahnede şahıslar karşılıklı konuşur tartışır, gider ve gelirler. Bunlar karşısında insan kendini en büyük sahnelerde en meşhur tiyatro oyunu ile karşı karşıya görür. Bunun ötesinde acaba sanatın ve yeterliliğin sözü mü olur? Cahiliyye devrinden bugüne kadar Arap şîri başka bir dilin, resmin, heykeltıraşlığın, tasvirin ve temsilin ifade edemeyeceği tarzda insanın en derin duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir (17).

Sonuç olarak şunu belirtelim ki Arapçayı yetersizlikle itham eden kişiler, mesela Japonca ve Fransızca gibi dillerin yapısını ve durumunu inceleme zahmetine katlanmadıkları anlaşılmaktadır. Acaba Japonlar veya Fransızlar dillerini değiştirmeyi hiç düşünmüş veya yetersizlik ve donuklukla suçlamışlar mıdır? Yine Arapçayı yetersizlikle itham edenler, aynı harflerle Farsça, Osmanlıca, Urduca, Endonezya, Türkistan ve Fildişi Sahili bölge dillerinin yazısı için yeterli olduğu halde kendi dilini ifadeden âciz olamayacağını hiç düşünmüyorlar mı? (18).

(16) Ahmed Kuhayl, et-Tariku ila Arabiyye Fusha Muyessere, 487.

(17) İbrahim Enis, Delâletu'l-Elfâz, 159 - 206; Abdulkerim el-Hatib, el-İ'câz fi Dirâsâti's-Sâbikin, 113; Arapçada ve onun eşsiz kitabı Kur'an'da fenni ve beyanî tasvir için bkz. Seyyid Kutub, et-Tasviru'l-Fenni fi'l-Kur'an, Meşahidu'l-Kiyame fi'l-Kur'an, Dr. Bekri Emin, et-Ta'biru'l-Fenni fi'l-Kur'an, Dr. Hafni Şaraf, el-İ'cazu'l-Beyanî li'l-Kur'an Beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbik, Muhammed Ebu Zehra, el-Mucizetu'l-Kübra el-Kur'an, kitapları.

(18) Ali Abdulvahid Vafi, Fıkhul-Luğa, 130; Muhammed Celal Keşk, el-Gazvu'l-Fikri, 22, dipnot; Enver el-Cundi, el-Fusha Luğatu'l-Kur'an, 65 - 87.

Mısır'lı şair Hafız İbrahim (öl. 1932 m.) fasih Arapçanın her devirde en ileri toplum için yeterli olduğunu ve geçmişte bu tecrübeyi yaşadığını belirterek yapılan ithamı Arapça dilinden şöyle red etmektedir:

"Kendime baktım ve dönüp kendimi suçladım, halkıma seslendim ve başımın çaresine baktım.

Gençliğimde kısırlıkla suçladılar, keşke kısır olsaydım, düşmanları-
mın söylediklerine üzülmezdim.

Doğurdum, ama kızlarıma denk erkekler bulamayınca, toprağa göm-
düm.

Hem lafzı, hem manasıyla Allah'ın Kitabını ihata ettim, hiçbir âyetine
ve mevzasına dar gelmedim.

Bugün bir âletin vasfını veya bu buluşlara isim bulmaktan mı âciz
kalacağım?

Ben bir ummanım, içimde inciler saklıdır, acaba incilerimi dalğıçtan
hiç sordular mı?

Yazıklar olsun size! Ben yok olurum ve güzelliklerim de yok olur. Te-
davi güç ise de, bana zarar sizden gelir.

Beni zamana bırakmayın, korkarım yakında ecelim gelir." (19).

II — ARAPÇA'DA İHTİSAR

Arapçaya yöneltilen eleştirilerden biri de, onun muhtasar olmadığı
ve yazılıştta çok yer işgal ettiği için uluslararası kuruluş ve toplantılarda
resmi bir dil olmaya elverişli olmamasıdır.

Bu ithamı yapanların belirli çevreler olduğu, bunların başında emper-
yalist ve siyonistlerin geldiği bilinmektedir. Çünkü Afrika Birliği ve Unesco
gibi uluslararası bir kuruluşta Arapçanın resmi bir dil kabul edilmesini iç-
lerine sindirememiş ve böyle bir iddia ile onun daha geniş muhitlere ya-
yılmasını akıllarınca önlemeye çalışmışlardır. Bütün diller arasında ihtisar
özelliğine en fazla sahip olan Arapçanın bu ithamdan tamamen uzak bu-
lunduğunu belirtmek gerekir.

Hemen belirtelim ki Arapça'da belâğat, icaz diye de tarif edilmiş ve
belâğat ihtisarla eş kabul edilmiştir. Bu da ihtisarin Arapça'da ne kadar

(19) Ömer ed-Desûki, fi'l-Edebi'l-Hadis, II/45; Ali Abdulvahid Vafi, Age., 250.
Nitekim meşhur şair Ahmed Şavki de fasih Arapçanın yeterliliğini dile ge-
tirmektedir. Bkz. Ömer ed-Desukî, Age., II/66 - 67.

Yine Arapçadaki ' ج خ " gibi harflerin seslerini elde etmek için Batılı dillerde bir harf yerine "kh" ve "dj" gibi ikişer harf yazmak gerekiyor.

Sonra, Arapça'da sadece ihtiyaç duyduğumuz harfleri, yani telaffuz ettiklerimizi yazıyoruz. Hatta " أولئك هكذا لكن " gibi bazı kelimelerde bazan harfleri de yazmadan bir işaretle yetinilmektedir. Arapçada yazıldığı halde " عمرو " gibi bir sebebe dayananlar dışındada, okunmayan harf çok nadirdir. Nitekim bu kelimenin nasb durumunda sebep kalktığı için telaffuz edilmeyen bu harf hafzedilmekte ve عمراً şeklinde yazılmaktadır. Çünkü عمر ğayri munsarif olup tenvin almaz ve iltibas ihtimali kalmamış olur.

Halbuki mesela İngilizce'de "right" kelimesinde olduğu gibi, yazıldığı halde hiç telaffuz edilmeyen harfler pek çoktur.

Arapçada ihtisarı ifade eden hususiyetlerden biri de şedde س işaretidir. Harfin üstüne yazılıyor ve iki harften ibaret olduğunu ifade ediyor. Böylece harfi iki defa yazmaktan kurtulmuş oluyoruz. Halbuki mesela İngilizce'de tekrar eden harf yazılıştada tekrar yazılır. "Frappier, recommendation" kelimelerinde olduğu gibi.

Yine Arapçada idğam yoluyla birtakım harfler birbirine katılır. لأن yerine لا لا şeklinde yazılıp idğam edilmektedir.

Yine hazif yoluyla da ihtisar yapılmaktadır. Mesela عن ما yerine من ما عم yerine بما يم kelimelerinde olduğu gibi. Halbuki mesela İngilizce'de bunların karşılıkları olan kelimeler büyük yer tutmaktadır. Şöyle ki :

<u>Arapça</u>	<u>İngilizce</u>
يم	What Whit?
لم	Way? yahut What for?
عم	What about?
إلى	When until?
من	What of?

B — Kelimelerde İhtisar :

Arapçada kelime yapısının çok muhtasar olması, iştikak yapılan kök kelimelere yeterince sahip oluşundandır. Yoksa Batı dillerindeki "Prefixe, Suffixe" diye bilinen ön ve son takılar eklenerek iştikak yapılan bir dil değildir.

Arapçada iştikak yapılan köklerin çoğu üçlüdür. Mücerred en çoğu beş, mezid olarak da en fazla sekiz harfli dir. Arapça bazı kelimeleri İngilizce ve Fransızca karşılıklarıyla mukayese edersek, bu durum daha açık görülecektir :

<u>Arapça harf sayısı</u>	<u>Fransızca harf sayısı</u>	<u>İngilizce harf sayısı</u>
م — 2	mere	— 4 mether — 6
اب — 2	Pere	— 4 Father — 6
اخ — 2	Frere	— 5 Brother — 7
أبوة — 4	Paternite	— 9 Fatherhood — 10
أخت — 3	Sceur	— 5 Sister — 6
أخوة — 4	Fraternite	— 10 Brotherhood — 11
نمو — 3	Develepment	— 11 Development — 11
تطور — 4	Evolution	— 9 Evolution — 9
تربية — 5	Education	— 9 Education — 9
توصية — 5	Recommandation	— 14 Recommendation — 14

Bu misaller daha da çoğaltılabilir. Hepsinde de Arapça kelimenin ne kadar muhtasar olduğu açıkça görülmektedir.

Marifetlik için Arapça ismin başında " ال harfleri bitişir-

ken, Fransızca'da "la, le" İngilizcede "the" ayrı bir kelime olarak yazılır. Yazılıştta da Arapçanın daha muhtasar ve pratik olduğu açıktır.

Nekrelik için Arapçada iltibas ihtimali halinde tenvin dediğimiz çift hareke yeterli olurken, Fransızca'da müzekker için "un" ve müennes için "une" kelimeleri ayrı olarak yazılır. Hatta Arapçada kelimenin nekre olduğu, başında ال takısının bulunmamasından da anlaşılır ve tenvinin yazılmasına gerek yoktur.

Tesniye "ikil" sayıyı belirtmek için Arapçada kelimeye sadece iki harf eklemek yeterli olurken. Fransızca ve İngilizce'de isimle beraber ayrıca sayıyı da yazmak ve ismi çoğul getirmek lazımdır. Fransızca'da "les deux portes" ve İngilizce'de "The two doors" şeklinde kullanılır.

Baştan beri Latin harflerle yazan milletler şekille yetinip sesleri bir tarafa atmamaktadır. Mesela İngilizce'de yazılışı ve telaffuzu farklı, hatta bir şekilde yazıldığı halde birkaç şekilde telaffuz edilen kelimeler oldukça çoktur. Nitekim mazi ve ismi me'ul diyebileceğimiz "Simple past tense" ile "Present (past) perfect tense" fiillerinde şaz denilen "irregular" fiiller sayılamıyacak kadar çoktur.

Mesela, yazılışı, manası ve kökü farklı olduğu halde şu kelimelerin okunuşu aynıdır: Write, night, rite.

Yine sesli harfler bazan bir stilde yazıldığı halde, uzatma ve ses mahreçleri gibi telaffuzda farklı olan kelimeler de çoktur. Mesela, sour, loud, soup, great, breadht, speak, done, bone, door, moon, good, gibi (21).

C — Terkibte İhtisar :

Arapçada terkip yahut cümlede ihtisar hakimdir. Mesela tamlamada bir isim ve zamir bitişir ve zamir ismin bir harfi gibi hem okunur, hem yazılır. Örnek, " منزلهم كتابه " gibi. Halbuki Fransızca'da "son livre" ve "leur maison" şeklinde ayrı yazılır.

Bir izafeti göstermek için de ikinci ismin sonuna bir cer harekesi, yani bir sesin ilave edilmesi yeterlidir. " مدرسة التلميذ كتاب التلميذ "

Halbuki, mesela Fransızca'da bunu göstermek için ayrı ve hususi kelimeler kullanmak gerekir. Onun için "le livre de L'eleve" ve "des eleves l'ecole" şeklinde yazmak gerekir.

Cümlede de ihtisar apaçtır. Mesela müpteda ile haberi birbirine bağlamak yahut göstermek için hiçbir ilaveye gerek yoktur. Bunu mantık

ve beceri kendisi yapmaktadır. Meselâ " انا سعيد " cümlesinde

müpteda ve haberden başka hiçbir işaret veya kelime yoktur. Halbuki mesela Fransızca'da birbirine bağlayan bağlaçların ve başka kelimelerin kullanılması gerekir. Fransızca'da "Je sui heureux", İngilizce'de "I am happy" şeklinde yazılır. Her iki dilde de bunun için birtakım yardımcı fiiller kullanılır. Mesela Fransızca "avoir, être", İngilizce "to be, to have" gibi yardımcı fiiller.

Fiil cümlesinde de ihtisar çok açıktır. Bazan bir tek kelime ile fiil cümlesi yapılır. Fail de bazan müstetir, bazan bitişik bir harf olur. Mesela

اكتب تكتب كتبت كتبوا gibi. Fransızca ve İngilizce'de ise, fail daima ayrı ve fiilden önce gelir. Fransızca'da "je, tu, il... nous", İngilizcede "I, you, they" gibi ayrı kelimeler kullanılır.

Fiil meçhul yapıldığından da sadece hareke, yani ses değişikliği olur ve başka bir şey eklenmez. "كتب قى" gibi, Fransızca'da "a été écrit", İngilizce'de "it was read" diye eklemek gerekir.

Yine Arapçada bazı fiiller bir tek harften ibaret olacak kadar muhtasardır. Mesela وفى fiilinin emir kipinde ف

fiilinin ق وعى fiilinin ع gelmesi gibi. Halbuki tek harfli bu fiiller aslında birer fiil cümlesidir. Çünkü faili müstetir birer fiildir. Bir cümlenin yerini birtek harfin tuttuğu başka bir dil var mıdır?

Aynı şekilde Arapçada öyle lafızlar vardır ki başka dillerde bu kadar harfle manalarını ifade etmek mümkün değildir. İsim fiiller, teşbihkâfı ك , istikbal harfleri gibi. Arapça ve İngilizceden buna dair bazı misaller verelim.

<u>Arapça</u>	<u>İngilizce</u>
هيئات	It is too far
شأن	There is a great difference
هو قوي كالأسد	He is as strong as a lion
سأذهب	I shall go
سيذهب	He will go

İngilizcede olumsuz şekle baktığımızda bu fark daha bariz görülür. Mesela Arapçada لم اقبله derken, İngilizcede "I did not meet him", لن اقبله derken, İngilizcede "I Will never meet him" söylemek ve bir dizi isim, yardımcı fiil, edat, fiil ve nesne yazmak gerekir.

Bütün bunlara rağmen Arapçanın başka diller kadar muhtasar ve vo-

ciz olmadığını söylemek mümkün müdür? Bu ihtisarı yazılıta da müşahade etmek mümkündür. Harfin haomi, yazı veya matbaa harfinin teknik özelliklerini, yazarın yazma mahareti, terim ve işaretlerin kullanımı göz-önünde bulundurularak İngilizce ile Arapça karşılaştırılabilir. İkisinde de aynı şartların varlığı kabul edilip mesela Fâtiha suresine bakıldığında, Arapçada kelime sayısı "otuzbir" iken, İngilizce tercümesinde kelime sayısının "yetmiş" kelimeyi bulduğu görülür. Herhalde ikisinin tutacağı yer eşit olmasa gerek. Nitekim Batılı bir dilden Arapçaya tercüme yapıldığında da Arapça kelime sayısının beşte bir veya daha az olduğu görülür (22).

Konunun yeterince aydınlığa kavuşması için biraz daha açıklama yapmakta yarar vardır. Bu konuda Dr. Temmân Hassân şöyle demektedir :

"Lafızlar ve terkip şekilleri tükenir, ama manalar tükenmez. Bu da Arapçanın tükenen az malzeme ile tükenmeyen çok şeyleri ifade etmek zorunda olması demektir. Bu gerçekleşince, dilde iktisat da gerçekleşmiş olur.

Bu amacı gerçekleştirmek için Arapça birtakım yollara başvurmuştur. Bunların en meşhuru, herhalde birtek yapının türlü manalar için kullanılmış olması ve mananın naklidir. İkisi de hem nahivde, hem mu'cem (sözlük) de meydana gelmektedir. Her iki şekle biraz değinelim.

1 — Bir kelimenin türlü manalar için kullanılması :

Kelimeler ve usluplar sınırlı, manalar ise sınırsız olduğundan bu manaları ifade etmenin en iyi yolu kelimeleri muhtelif manalar için kullanmaktır. Nahivde bu, kip, anlamlar ve edat manalarıyla gerçekleşmektedir. Herhangi bir sarf kitabına bakıldığında bu durum rahatlıkla görülür.

Mesela **استعمل** kipi'nin ifade ettiği manalara bakalım :

a — İstek : **استخرج** gibi,

b — Sayruret : (Bir durumdan başka bir duruma dönüşmek),
gibi, **استحجر**

c — Bir şeyi herhangi bir sıfatta görmek; **استصفر** gibi,

d — Mutavaat: (dönüşlülük), **استقام** gibi,

(22) Mâzin el-Mübarek, Nahve Va'yin Luğavî, 57 - 72. Kelime ve cümlede hazifle ihtisar için bkz. Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alametu'l-İrabiyye, 87, 91 - 110, 113.

e — Bir şeyi edinmek : استملك gibi,

f — Bir şeyi hikâye etmek : استرجع gibi,

g — Çok ayıplamak : استهتر gibi,

h — İstihkak : استحصد gibi

Meselâ تفعل kipine bakalım :

a — Mutavaat : تكسر gibi,

b — Sayruret : تحجر gibi,

c — Bir şeyi edinmek : توسد gibi,

d — Tedrici yapmak : تجرع gibi,

e — Tekellüf : تصبر ve başka manalar,

Sarf ilminde bu şekilde olduğu gibi, nahivde de bu şekildedir. Me-

sela ل kelimesinin manalarına bakalım :

a — Olumsuzluk,

b — İsmi Mevsul

c — Taaccub

d — Masdariyyet,

e — Şart ismi

f — Zaid olmak,

g — Müphemlik, gibi.

ان kelimesine bakalım :

a — Şart b — Olumsuzluk c — Tekid ان den muhaffef

d — Zaid olmak,

Sözlükte kelimenin muhtelif manalar için kullanıldığı ve kullanıldığı

cümleye göre manasının değişik olabileceğine dair daha önce misaller vermiştik.

Arapçanın tükenmeyen manaları az sayıdaki lafızlarla ifade etmek için başvurduğu ikincil yol da **نقل** nakletmektir. Bu da hem nahivde, hem sözlükte açıkça görülmektedir. Nahivde dilciler bunu kavramış ve misaller vermişlerdir. Mesela fiilden nakledilen alem (özel isim) **يزيد** gibi, sıfattan nakledilen alem **صالح** gibi, masdardan nakledilen alem **نصر** gibi. Bunları cümleler ve temrinler içinde kullanarak göstermişlerdir.

Yine, failden nakledilen temyiz, **طاب محمد نفسا** gibi, Mefulden nakledilen temyiz, **زرعت الارض بنا** gibi, Haber (ihbari) olan cümleyi dua cümlesine nakletmek, **رضى الله عنه** gibi, istifham cümlesini inkâr, takrir, arz, tahziz gibi manalara nakletmek,

Nahivde de ismin nakline misal vererek bu konuyu bitirmek istiyoruz. Çünkü Arapça bu alanda çok zengin ve eşsiz bir dildir, denilebilir.

a — Müphem ismin zarf manasına nakli; Buna mutasarrıf zarf denir.

يوم الجمعة امام المسجد gibi,

b — Masdarın ismin meful manasına nakli: **هذا من تسج الخيال** gibi,

c — Masdarın ismi fail manasına nakli **ارأيتم ان اصبح ماؤكم غورا** gibi,

d — Masdarın emir fiili manasına nakli **ضربا يزيدا** gibi,

e — Masdarın dua manasına nakli **اللهم عفوا** gibi,

f — Masdarın açıklama manasına nakli **سلاما** gibi.

(Karşıda bulunan kişiye selam verdiğini açıklamak).

Nahivde bunun misalleri çoktur. Sözlükte de bu durum daha bariz olup mecaz adıyla bilinmektedir. Beyan ilmi kapsamına da girmektedir. Muhtelif alakalarla bir tenkibin, hakiki manayı engelliyen bir karineden dola-

yı hakiki manadan çıkarılıp başka manalarda anlaşılması veya başka manaların ona yüklenmesidir. Bunun misalleri belâğat ilminde rahatlıkla görülebilir (23).

III — NAHİV

Arap dilinin grameri olan nahve de birtakım eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştirilerin başında nahiv kaidelerinin belirlenmesinde dilcilerin eski Yunan felsefe ve mantığından ve bu ikisinin metodundan etkilenmiş bulunan kelamcılarının illet arama anlayışından etkilenmiş olmaları, nahiv kaidelerinin temelde Latinceye dayandığı, âmîl - mamul nazariyesi ve irab olayının bu etkilerin sonucu ortaya çıktığı, böylece nahvin içinden çıkılmaz bir hal aldığı ve öğreniminin uzun yıllar aldığı, mutlaka nahvin ayrıntılardan ayıklanması ve gramer kitaplarının modern metodlarla ve ayrıntılardan uzak bir şekilde yazılması, avamcada olduğu gibi, insanların bu kaidelerden bağımsız olarak konuşması gibi meseleler gelmektedir. Bu eleştiriler zaman zaman dilin ıslah ve tecdidi, nahvin basitleştirilmesi gibi isimler altında da yapılmaktadır (24).

Bu eleştirileri iki kısma ayırmak mümkündür. Bir kısmı Kur'an dili Arapçaya duyulan nefret ve kötü emellerin eseridir. Birtakım çevreler tarafından zaman zaman ortaya atılmakta ve Arapçaya saldırı amacını gütmektedir. Bu bakımdan sözkonusu eleştirilere katılmamız mümkün değildir.

Her şeyden önce Arap dil kaidelerinin hangi şartlarda ve nasıl tesbit

- (23) Temmâm Hassan, Min Hasaisi'l-Arabiyye, Vakaiu Nedevasi Ta'limi'l-Luğati'l-Arabiyye li Ğayri'n-Nâtukîn Bihâ, III/32 - 34. Arapça'da ihtisar ve iktidadın başka yolları için müellifin adı geçen eserde II/29 - 30, III/35 - 45, bakılabilir. Ayrıca büyük isticak kabiliyeti hakkında bkz. Corci Zeydan, el-Felsefetu'l-Luğaviyye ve'l-Elfazu'l-Arabiyye, 89; Emil Bedi' Yakub, Fıkhul-Luğati'l-Arabiyye, 186 - 214; Subhi es-Salih, Fıkhul-Luğa, 243 - 274; Ali Abdulvahid Vafi, Fıkhul-Luğa, 216 - 225.

Arapça'da bir şeye birden fazla ismin verilmesi ve bir tek ismin birçok manalar için kullanılması hakkında bilgi için bkz. Muhammed İbn İdris eş-Şafii, er-Risale, 51 - 53; Ali Abdulvahid Vafi, Age., 216 - 237. Ayrıca el-Ezad, el-Eşbah ve'n-Nazair, el-Furûku'l-Luğaviyye gibi kitaplar. Yine Teradûf ve Müteradif için bkz. Muhammed Tahir İbn Âşûr, el-Müteradif fi'l-Luğati'l-Arabiyye, Mecelletu Mecma'i'l-Luğati'l-Arabiyye, c. 4, sayfa, 242 - 268, Kahire, 1937.

- (24) Bkz., İbrahim Mustafa, İhyau'n-Nahv, 31; Mehdi el-Mahzûmi, Medrese-tu'l-Kûfe ve Menhacuha fi Dirâsati'l-Luğa ve'n-Nahv, 260 - 265; Abbas Hassan, el-Luğa ve'n-Nahveyn el-Kadim ve'l-Hadis, 186; Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alametu'l-İrabiyye, 159 - 176, 190 - 199.

edildiği ilgili bütün kaynaklarda ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Önceleri kuralına ve irabına uygun konuşulan ve yazılan Arapçanın birtakım etkenlerle lahn olayı ile tehdit edilmesi üzerine dil kaideleri ve irab şekillerinin bilginler tarafından tesbit edildiğini biliyoruz (25). Sonra kaynağı ve metodu ne olursa olsun, tesbit edilen ve asırlardır kullanılan bu kaideler artık Arapçanın kaideleri olmuş ve dil onlara dayanmış bulunmaktadır. O nun için bu mesele üzerinde yeniden durma gereğini görmüyoruz. Gerekli cevaplar başta Fıkhü'l-Luğa olmak üzere ilgili bütün kitaplarda verilmiştir.

Eleştirilerin bir kısmı da gerçeklere dayanmakta, samimi niyetten kaynaklanıp Kur'an dili Arapçaya hizmeti amaçladığı anlaşılmaktadır. Çünkü dile getirdiği gerçekleri ve ortaya koyduğu durumu görmemezlikten gelmek mümkün değildir. Her alanda olduğu gibi dil alanında da birtakım yeniliklerin ve daha başarılı bir şekilde öğretilmesi için birtakım girişimlerin yapılması gerektiği gerçeğini gözardı edemeyiz. Bu nevi eleştirilere katılmamak mümkün değildir. Son dönemlerde nahvin aldığı manzara ve nahiv öğretiminin arzettiği durumun iç açıcı olduğunu söylemek oldukça zordur. Dilin canlılığı ve sürekliliğini sürdürebilmesi için şüphesiz birçok çalışmaların yapılması gerekir. Çünkü diller de canlılar gibi gelişerek zenginleşir yahut zayıflayarak zamanla ölür (26).

Arapçanın da bu aşamalardan geçmesi tabiidir. Başlangıçta Araplar da saf bir Arapça selikanın olduğu kabul edilir. İnsanların fasih olarak

(25) Luğatın tedvini ve nahiv kaidelerinin tesbiti hakkında geniş bilgi için bkz. Muhammed Farac İyd, Cuhûdu'n-Nuhât fi'l-Bahsi an Nakâil-Luğa, Advau's-Şeria, 423 - 449.

(26) Türk toplumunda da Arapçanın öğrenilmesi çok zor ve bu dilin dipsiz bir kuyu gibi olduğu kanaati yaygındır. Bu kanaatin şüphesiz birçok sebepleri bulunmaktadır. Bunların başında herhalde geçen dönemlerde medreselerde okutulan ders kitaplarındaki demode olmuş metodlar, kitap ve tedris yolları gelmektedir. Okutulan birtakım ders kitaplarına göz attığımız zaman böyle bir kanaata varmak mümkündür. Çünkü temel nahiv kaideleri yanında nahvin felsefesi, âmîl-mamul ve illet nazariyeleri, irab tartışmaları gibi meselelerin bu kitaplarda ağırlığını hissettirdiği müşahade edilmektedir. Ayrıca ezberlenmesini kolaylaştırmak amacıyla nahiv kaidelerinin manzum olarak işlenmesi ve meydana gelen muammalara açıklık getirmek için yazılan şerh ve haşiyelerin ders kitabı olarak okutulduğu göz önünde bulundurulursa, bu yanlış kanaata ne kadar ortam hazırlandığı anlaşılır.

Diğer önemli sebep ise, Kur'an dili Arapçayı, taşıdığı inanç sistemi sebebiyle, sevmiyen çevrelerin olumsuz propagandalarıdır. Bunlar Arap harflerini kargaçık, diyerek insanlara çirkin tasvir etmiş ve karalamışlardır. Bu karalama bugün de devam etmekte ve belirli zamanlarda tekrarlanmaktadır. Diğer bir sebep de bir kısım Arapça öğretmenlerinin kalite yetersizliğidir. Bu sebeplere sosyal, ekonomik ve kültürel olumsuzlukları da eklemek gerekir.

konusuğu ve konuşulanların anlaşıldığı kaydedilmektedir. Ancak çok geçmeden hatalı konuşma ve hatalı imla denilen lahn olayı başlar. Bunun önüne geçmek ve dili bozulmaktan korumak için de nahiv kaideleri belirlenerek tesbit edilir. Böylece dil temellere ve kurallara oturtulmuş olur (27).

Günler geçtikçe nahiv alanındaki çalışmalar çoğalır ve zamanla kaide kitapları nahvin ve dilin felsefesi şekline dönüşür. Elbette bunun istisnaları olmuştur. Hatta nahvin ve dilin felsefesi de olacaktı. Ancak her ikisinin yeri ve muhatapları başka olmalıydı. Başlangıçta kuralların tesbiti ve lahnın önlenmesi amacına yönelik olan bu çalışmalar tekamül ederek sayısı için sınır olmıyan muhtelif görüşler ve yorumlar ihtiva eden nahiv felsefesi ve ekol mücadelesi halini alır. Artık dilin birtakım kaidelerini öğrenmek isteyen bir kişi bu çalışmalarını eline aldığı zaman içinden çıkılması çok büyük emek ve mesai isteyen ucsuz bucaksız bir ummanla karşılaşır olmuştur. Arapların bütün konuşmaları için illet ve sebep arama, mansub, mecrur, marfu ve meczum her kelimeye illet ve izah bulmak için akla gelen her yola başvurma çabaları ve indî izahlar için içinden çıkılmaz bir duruma gelmesine yolaçmıştır.

Gerileme ve duraklama dönemlerinde bu durum öyle bir hâl alır ki öncekilerin yazdıkları muhtasar ve temel kitaplara yazılan sayısız şerh, haşiye ve reddiyeler sebebiyle nahiv kaideleri dalbudak salar, hatta nahiv tahsili tek başına gaye ve hedef haline gelir (28).

Ali et-Tantavi bu durumu şöyle tasvir ediyor: Birbiriyle çelişen ve bin dereden su getirerek meseleleri kördüğüm haline getiren, yıllarca mütalaa ederek problemlerini kavramaya çalışan âlimlerin bile içinden güçlükte çıkabildikleri bu haşiye, şerh ve reddiyelere bakan bir kişinin nahivde yenilik ve sadelik aramaması mümkün değildir. Çünkü nahiv bir nevi balık sırtına dönüşmüş, doğrulmak için kişi ne tarafa meylederse, diğer tarafa kayıp düşmekte veya denize bakmaktadır. Şerî veya hukukî bir vebali yahut müeyyidesi olmadığından sınırsız meesel uydurulmuş ve her kafadan bir görüş ileri sürülmüştür. Buna örnek olarak şu olay nakledilebilir :

Meşhur dilbilginî Ebu Ali el-Farîsî (öl. 377/987) Şiraz meydanında halife Adududdevle ile dolaşırken aralarında şöyle bir konuşma geçer:

(27) İbrahim Rufejde, en-Nahv ve Kutubu't-Tefsir, I/104; Ali et-Tantavi, Fiker ve Mebahis, 12 - 13; İbrahim el-İbyari-Rıdvan İbrahim, Ezmetu't-Ta'bir el-Edebi, 7 - 8, 20, 52, 79, 86, 88; Muhammed Kamil Hasan, Age. 18 - 19; Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alametu'l-İrabiyye, 132 - 133, 135; Muhammed Farac İyd, Cuhudu'n-Nuhat fi'l-Bahsi an Nakai'l-Luğa,

konuştuğu ve konuşulanların anlaşıldığı kaydedilmektedir. Ancak çok geçmeden hatalı konuşma ve hatalı imla denilen lahn olayı başlar. Bunun önüne geçmek ve dili bozulmaktan korumak için de nahiv kaideleri belirlenerek tesbit edilir. Böylece dil temellere ve kurallara oturtulmuş olur (27).

Günler geçtikçe nahiv alanındaki çalışmalar çoğalır ve zamanla kaide kitapları nahvin ve dilin felsefesi şekline dönüşür. Elbette bunun istisnaları olmuştur. Hatta nahvin ve dilin felsefesi de olacaktı. Ancak her ikisinin yeri ve muhatapları başka olmalıydı. Başlangıçta kuralların tesbiti ve lahnın önlenmesi amacıyla yönelik olan bu çalışmalar tekamül ederek sayısı için sınır olmıyan muhtelif görüşler ve yorumlar ihtiva eden nahiv felsefesi ve ekol mücadelesi halini alır. Artık dilin birtakım kaidelerini öğrenmek isteyen bir kişi bu çalışmalarını eline aldığı zaman içinden çıkılması çok büyük emek ve mesai isteyen ucsuz bucaksız bir ummanla karşılaşır olmuştur. Arapların bütün konuşmaları için illet ve sebep arama, mansub, mecrur, marfu ve meczum her kelimeye illet ve izah bulmak için akla gelen her yola başvurma çabaları ve indî izahlar için içinden çıkılmaz bir duruma gelmesine yolaçmıştır.

Gerileme ve duraklama dönemlerinde bu durum öyle bir hâl alır ki öncekilerin yazdıkları muhtasar ve temel kitaplara yazılan sayısız şerh, haşiye ve reddiyeler sebebiyle nahiv kaideleri dalbudak salar, hatta nahiv tahsili tek başına çaye ve hedef haline gelir (28).

Ali et-Tantavi bu durumu şöyle tasvir ediyor: Birbiriyle çelişen ve bin dereden su getirerek meseleleri kördüğüm haline getiren, yıllarca mütalaa ederek problemlerini kavramaya çalışan âlimlerin bile içinden güçlükle çıkabildikleri bu haşiye, şerh ve reddiyelere bakan bir kişinin nahivde yenilik ve sadelik aramaması mümkün değildir. Çünkü nahiv bir nevi balık sırtına dönüşmüş, doğrulmak için kişi ne tarafa meylederse, diğer tarafa kayıp düşmekte veya denize bakmaktadır. Şerî veya hukuki bir vebali yahut müeyyidesi olmadığından sınırsız meesel uydurulmuş ve her kafadan bir görüş ileri sürülmüştür. Buna örnek olarak şu olay nakledilebilir :

Meşhur dilbilgini Ebu Ali el-Farisî (öl. 377/987) Şiraz meydanında halife Adududdevle ile dolaşırken aralarında şöyle bir konuşma geçer:

(27) İbrahim Rufejde, en-Nahv ve Kutubu't-Tefsir, I/104; Ali et-Tantavi, Fiker ve Mebahis, 12 - 13; İbrahim el-İbyari - Ridvan İbrahim, Ezmetu't-Ta'bir el-Edebi, 7 - 8, 20, 52, 79, 86, 88; Muhammed Kamil Hasan, Age., 18 - 19; Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alametu'l-İrabiyye, 132 - 133, 135; Muhammed Farac İyd, Cuhudu'n-Nuhat fi'l-Bahsi an Nakal'l-Luğa, 423 - 449.

(28) İbrahim el-İbyari - Ridvan İbrahim, Age., 21 - 22, 23, 25.

قام القوم الا زيدا cümlesinde müstesna ne ile mansup olmuştur?

— Mukadder bir fiille.

— Onu nasıl takdir ederiz?

— “ استثنى زيدا ” şeklinde.

— “ زيد ” kelimesini marfu okuyup fiili de امتنع ” şeklinde takdir edemez miyiz?

Ebu Ali bir şey diyemez ve “Bu, ayaküstü verilen bir cevaptır, döndüğümde doğru cevabı veririm” demekle yetinir. Eve döndükten sonra güzel bir izah getirir ve halifeye gösterir, halife de beğenir.

es-Suyutî (öl. 911/1505) bununla ilgili yorumunda şöyle der: “Ebu Ali'nin “ الايضاح ” (29) kitabında tercihinin göre burada müstesna mukaddem olan ve “ الا ” ile desteklenen bir fiil ile mansub olmaktadır. es-Suyutî daha sonra şunu ilave eder :

“Bu meselede yedi görüş vardır. “ جمع الهوامع ” adlı kitabımda tercih yapmadan onları açıkladım. Ancak Ebu Ali'nin ilk defa verdiği cevaba meylediyorum.” (30).

Nitekim yıllarını nahiv tahsiline veren ve Meliku'n-Nuhât lakabıyla tanınan Hasan İbn Sâfi (öl. 568/1172) nahiv meselelerinden içinden çıkmadığı on meseleye “el-Mesâilü'l-aşr el-Muttebiât ilâ Yevmi'l-Haşr” adını vermiş ve öldükten sonra mezarına konulmasını istemiş, haşır gününe kadar onları çözmeğe çalışacağını belirtmiştir. Nahvin zamanla aldığı

“ الايضاح ” Ebu Ali el-Farisi'nin basit nahiv kitabıdır.

(29) “ التكلية ” ise, zor nahiv kitabı olup zorluğunu göstermek için yazmıştır.

(30) Ali et-Tantavi, Fıker ve Mebahis, 18. Nahvin dilbilgisi kaidelerini öğreten bir ilim olmaktan çıkıp zamanla dil felsefesi, bilginler ve ekoller arasında çatışma alanı haline geldiği bilinmektedir. Onun için başta İbn Madda (öl. 592/1195) olmak üzere bugüne kadar birçok kişi bu duruma tepki göstermiştir. Geniş bilgi için bakınız. Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alame-tu'l-İrabiyye, 176 - 205.

içinden çıkılmaz durumu i komik bir anlatımla ifade eden Hasan bin Sâfi, aynı zamanda bu durumu da usulca tenkid etmiş olmaktadır (31).

Nitekim 1887 yılında vefat eden edip ve yazar Ahmed Fâris eş-Şıdyak nahvin nasıl ucu bucağı olmıyan bir ilim haline getirildiğini ve öğrenim metodunu mizah uslubuyla zarif bir şekilde tenkid etmekte ve şöyle demektedir :

"İki öğrenciden biri şöyle dedi: Geri zekalıların ve beceriksizlerin Allah cezasını versin! Kişinin böğrünü kaşımından daha basit olduğu halde, insanlar nahvi nasıl öğrenemiyorlar?! Allaha yemin olsun ki bütün ilimler onun gibi olsaydı bütün inceliklerine kadar hepsini öğrenirdim. Ama duydum ki nahiv bütün ilimlerin anahtarıdır ve onlardan sayılmaz. Anahtar böyle olursa, başkası mutlaka ondan daha zordur.

Öğretmeni ona şöyle dedi: Böyle deme. Nahiv ilimlerin temelidir. Binanın temele ihtiyacı gibi bütün ilimler ona muhtaçtır. Görmüyor musun, memleketimizin insanları ondan başkasını bilmiyor ve başkasını da düşünmüyor?! Onlara göre nahvi öğrenen bir kimse, bütün varlıkların hususiyetlerini öğrenmiş olur. Onun için nahivden başkasında te'lif yapmazlar.

Ancak baplarından bazısını diğerine itakdim etme, müphem taraflarını delil ve misallerle açıklama konusunda aralarında ihtilaflar olmaktadır. Misallerde de ihtilaf etmişler, bazısı sonradan uydurmadır, derken, bazısı da zaruretten dolayı veya şaz olarak böyle geldiğini söylemektedir. Halbuki iki durumda da netice aynıdır. O da, ancak nahvi enine boyuna kavrayan, bütün meselelerini ihata eden kişilere alim denileceğidir. Nahiv olmadan hiçbir iş yürüyemez.

Mesela " زيد " refetmeden ve " عمرو " nasbetmeden

ضرب زيد عمرو dersin, bu vuruş gerçek olmaz ve bu habere

de itimad edilmez. Çünkü vurma işinin hakikati " زيد " kelimesinin merfu olduğunu bilmeye bağlıdır. Refi' alametleri ihtiva etmiyen bütün diller tam ifadeden yoksundur!..."

Öğretmen nahvi övdükçe övdü ve bir meselede çıkmaza girdikten sonra onun sayesinde çıkmazdan kurtulduğunu anlattı. Sonra öğrenci bu meselenin ne olduğunu sordu. Öğretmen anlattı :

(31) Ali et-Tantavi, Age., 14, Nahvin illetlerini açıklamak için birçok kitapların yazıldığı bilinmektedir. Nahiv ve sarf ilimlerinin doğuşu, gelişmesi, ekolleri ve bu alanda yapılan telifler hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Abdulvahid Vafi, Fıkhü'l-Luğa, 272 - 279.

"Başlangıcı olan her şeyin sonu olduğuna dair filozofların söylediklerine meylediyordum. Ama nahvin başlangıcı olup sonu olmadığını görünce meseleyi ona kıyas ettim ve Allah'a şükür o çıkmazdan kurtuldum." (32).

Bu durumu gören birtakım alimler ve eğitimciler zaman zaman nahvin ıslah edilmesini ve ihtilâflardan teorid edilerek ayıklanması gerektiğini savunmuş ve çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarını üç ana noktada sınıflandırmak mümkündür :

a — Nahvin sadeleştirilip basitleştirilmesi ve lafzi cedelden arındırılması,

b — Eğitim yöntemleri, sunuş ve anlatım usulünün modernleştirilmesi, nahiv kitaplarının buna göre yazılması,

c — Nahiv incelemeleri ve kaide belirlemeleri yöntemlerinin modernleştirilmesi. Her üç alanda da güzel ve başarılı çalışmaların olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar esnasında bazı hataların meydana gelmesi söz konusu olmakla beraber, bunların gerekli olduğunu ve Arapçaya hizmet ettiğini itiraf etmek gerekir (33)..

(32) Ömer ed-Desukî, fi'l-Edebi'l-Hadis, I/85 - 86;

Hicri dördüncü asırda nahivde her şeye bir illet arama çabalarının faydalı olma sınırını aşip içinden çıkılmaz bir durum aldığını gören ez-Zeccâci (öl. 337/948), bu illetlerin tabiatını ve taşıdığı tekellüfleri kavramış, ta'limi, kıyasî ve cedeli olmak üzere üç kısma ayırmıştır.

Ta'limi illetler, İrâbın hükümlerini bize öğreten faydalı illetlerdir.

.. ان "nin isminin mansup oluşu sebebinin açıklamak gibi.

Kıyasî illetler ise, ikinci derecede önemli illetlerdir. " ان "nin

ismi nasbetmesinin sebebi sorulduğunda bir mefulünbihe teaddî eden müteaddî fiile benzediğini açıklamak gibi, yani müteaddî fiilin amelîne kıyas etmek.

Cedeli illetler ise, tâlî derecedeki illetlerdir. " ان "nin mazî veya muzari hangi fiillere benzetildiğini araştırmak gibi,

Kıyasî ve cedeli illetlerin akli çalıştırmak ve zihinsel idman yaptırmaktan başka bir yararı olmadığı açıktır. Arapçanın öğrenilmesinde yararı olacak ancak ta'limi illetlerdir. Bkz. ez-Zeccâci, el-İzah fi İleli'n-Nahv, 64 - 65. Nitekim ez-Zeccâci, bu illetlerin illete mebnî şeylerin illetleri gibi olmadığını, belki akli istinbat ve kıyasla elde edilen şeyler olduğunu da belirtmektedir.

(33) Arap âleminde son elli yılda modern metodlarla nahiv kitaplarının yazılması bu çalışmaların bir ürünüdür. Nahvin teferruattan tecrid edilmesi, eğitim ve öğretim yöntemlerinin modernleştirilmesi ve çağdaş metodlarla ders kitaplarının telifi alanında küçümsenemeyecek mesafelerin alındığı

Şüphesiz yokki nahiv, belirtildiği gibi zor ve meseleleri çoktur. Sadeleştirilmeye ve ihtisara muhtaçtır. Bu zorlukta maddesinin zenginliği ve meselelerinin çokluğunun rolü bulunmakla beraber, sebebin sadece bu olduğu söylenemez. Çünkü temel kaidelere yapılan ilaveler, ortaya atılan nazariye ve felsefeler onların bir tefsiri ve izahı durumundadır. Tıpkı kanun metinleri üzerinde yapılan şerh ve yorumlarda olduğu gibi. Nahivciler çalışmalarında hatadan koruyacak ve doğruyu gösterecek kaidelerle yetinmemiş, ona muhtelif alanlar ve şekiller eklemiştir. Onun için "er-Reddu ala'n-Nuhât" kitabının yazarı İbn Madda'nın (öl. 592/1195) şu sözlerine katılmamak mümkün değildir:

"Arapça nahiv kitapları şuna benzer; Bazıların malları var, eşsiz yakutları, üstün zümrütleri, som altınları ve emsalsiz sikkeleri var. Ancak bunlara berrak cam ve bakır parçaları karışmış, bunlar da zümrüt ve altın zannedilmiştir." (34). Onun için nahiv ilk safiyetiyle ve felsefesi bir yana bırakılarak ele alınacak olursa, zannedildiği veya iddia edildiği gibi içinden çıkılmıyacak kadar zor olmadığı, Arapça öğrenimini engellemeyi değil, kolaylaştırdığı ve esaslara bağladığı görülecektir.

Nahvin kolaylaştırılması şu iki çalışma ile sağlanabilir :

a — Nahiv kitaplarının tam bir fihristinin yapılması, temel kaidelerin felsefe ve ayrıntılardan, şerh ve haşiyelerden tecrid edilmesi.

Bu da nahiv kitaplarının tahkik ve tetkik edilerek modern bir metoda yayınlanması, kapsamlı fihrist ve indekslerin eklenmesi ve kategoriler halinde tasnif edilmesiyle sağlanabilir. Şüphesiz bu da uzun vadeli ve zor bir çalışmayı gerektirir. Tek başına kişilerin veya münferid çalışmaların bunu gerçekleştirmesi mümkün değildir. Onun için Kahire, Şam ve Bağdad dil enstitüleri gibi kuruluşların ve üniversite muhitlerinin bu işi üstlenmesi gerekir. Bu çalışmalar kişilerin emeklerinin dağılık olmasını ve

söylenebilir. Nitekim zaman zaman değişik ülkelerde bu amaçla kongre ve toplantılar düzenlenmekte, metod belirleme ve geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Mesela, Basra Körfezi ülkelerinin düzenledikleri yabancılara Arapça öğretimi kongreleri bir örnek sayılabilir. Bu kongrelerin çalışmalarını kitaplar halinde yayınlanmaktadır. Bkz. S. Arabistan, Ümmü'l-Kura Üniversitesi Arapça Araştırma ve Eğitim Yöntemleri Enstitüsü'nün çalışmalarını içeren "Mecelletu Ma'hedi'l-Luğati'l-Arabiyye, I - II; Ferdî çalışmalara bir örnek olarak da bkz. Dr. İbrahim Mustafa, Dirâsâtun Nakdiyye fi'n-Nahvi'l-Arabî, kitabının önsözü ve Muhammed Abdulhalik Azima, en-Nahv Beyne't-Tecdid ve't-Taklid, 42, 50. Değişik seviyedeki okullarda okutulan ve modern metodlarla yazılan ders kitapları da bunun bir ifadesidir.

(34) Muhammed Abdulhalik Azima, Age., 83, İbn Madda'nın "er-Reddu ala'n-Nuhât", 81'den naklen. İbn Madda'nın görüş ve eleştirilerinin kritiği için bkz. Muhammed Hamase Abdullatif, Age., 172 - 176, Muhammed Abdulhalik Azima, Age., 11 - 104.

boşa gitmesini, zaman kaybını önliyerek nahiv araştırmalarını kolaylaştıracak, geniş muhitlere yayılmasını da sağlayacaktır. Bu nevi çalışmalara tavsifi, yani nahiv materyalini tanıtıcı çalışmalar adı verilmektedir.

b — Orta dereceli ve yüksek okullarda okutulacak ders kitaplarının modern metodlarla hazırlanması ve ayrıntılardan ayıklanması. Teorik meselelerden ve felsefi izahlardan ayıklanarak lafzi ihtilaflardan tecrid edilmesi, eğitim öğretim esaslarına göre düzenlenmesi. Bunlar yapılırken temel kaidelerin tek kitapta toplanması, ayrıntılı bilgiler için de muhtelif ve mutavval nahiv kitaplarına bakmanın tavsiye edilmesi yararlı olacaktır. Nitekim dilbilginleri geçmiş dönemlerde bunu göz önünde bulundurarak aynı kişilerin hem muhtasar, hem de mutavval gramer kitapları yazdıklarını görüyoruz.

Bu yolun izlenmesi, kaidelerin toplu bir şekilde öğrenilmesini sağlayacak ve nahvin zorluğu problemi de azami ölçüde ortadan kalkacaktır. Nitekim geçen yıllarda ve günümüzde bu metodla yazılmış kitapların sayısı gittikçe çoğalmaktadır. Bilindiği gibi, bu nevi çalışmalara da ta'limî çalışmalar adı verilmektedir (35).

Arapça, kelime, usluup ve kaidelerinin zenginliğiyle meşhur bir dildir. Bütün ayrıntılarıyla kişinin hepsini öğrenmesi mümkün değildir, gibi iddialara gelince, bunun cevabını da Dr. Abdurrahman Azzam şu şekilde vermektedir :

"Arapça bu kelimelerle, bu terkip ve vesinlerle zordur. Hemen hemen bütünüyle öğrenilmesi imkansız gibidir, denilebilir. Doğrudur! Buna bir diyeceğimiz yoktur. Arapça için bu bir kusur sayılıyorsa, öyle değildir, demiyeceğiz.

Ancak unutulmamalıdır ki bu, onun eksikliğinden, yapı yetersizliğinden, bünye bozukluğundan, kelime ve vezinlerinde acizlikten ileri gelmektedir. Aksine, zenginlikten, tam tekâmül ve gelişmeden ileri gelmektedir. Zenginlik ve bolluk bir kusur ise, buna bir diyeceğimiz yoktur. Bu âlemde en bâsît şey, en kolay ve terkiibi en az olanıdır. Ama tekâmülün yanında terkiib, tafsilat, kapalılık ve genişlik de meydana gelmektedir." (36).

Şüphe yok ki nahiv, kaideleri ve felsefesiyle dil âlimlerinin asırlar sü-

(35) Muhammed Abdulhalik Azıma, Age., 85 - 86; İbrahim el-İbyari-Rıdvân İbrahim, Ezmetu't-Tabiri'l-Edebi Beyne'l-Ammiyyeti ve'l-Fusha, 52, 79, 86, 88. Bütün bunların yanında Arapçayı öğretecek elemanların istenilen kalitede yetiştirilmesi gerekir. Çünkü mesele kitap ve müfredat meselesi olduğu kadar, okutacak eleman meselesi olduğu da unutulmamalıdır.

(36) Muhammed Abdulhalik Azıma, Age., 106, Dr. Abdurrahman Azzam'ın Mehdu'l-Arab, kitabından naklen; Ahmed Kuhayl, et-Tariku ilâ Arabiyye Fusha Mu'yessere fi Ra'yi İbn Haldun, 486.

ren çalışmalarının bir ürünüdür. Bu alanda içtihad ve tenkid kapısı her zaman açık olmuştur. Hiçbir nahivci dokunulmazlığı veya yanılmazlığı olduğunu ileri sürmemiştir.

Ancak nahiv ıslah ve tenkidinin araştırma ve incelemeye dayalı olması, bu işe ard niyetlerden uzak bir şekilde yaklaşılması gerekir. Zira ard niyetlerle ve akla estiği gibi yükseltilmesi asırlar alan bir binayı temelden yıkmaya çalışmak veya temelsizlikle suçlamak, yenilik ve modernizm adıyla da yapılsa, bilimsel araştırma metodu ile bağdaştığı söylene-
mez (37).

(Devam edecek)

